

Проблеми дієприкметника II у сучасній англійській мові

Дієприкметник II — одне з найбільш складних і суперечливих явищ у сучасній англійській мові. Незважаючи на значний інтерес науковців до цієї дієслівної форми, багато питань, пов'язаних з дієприкметником II, ще не розв'язано. Зокрема, Б. О. Ільїш зазначає, що “дієприкметник II містить багато особливих труднощів для аналізу” [2:132]

Перша з нерозв'язаних проблем — відсутність єдиного терміна для цієї граматичної форми (ми в цьому плані проаналізували 50 джерел, переважно праці англійських та американських лінгвістів 60-90-х років XX ст.). Найбільш поширеним для назви *дієприкметник II* є термін *дієприк-*

метник минулого часу (past participle): 32 лінгвісти (Дж. Ліч 1992, Д. Бомонт і С. Гренджер 1989, Р. Айткен 1992 та ін.) визнають і вживають саме цей термін. Порівняно часто (зафіксовано 9 уживань — Л. С. Маркова 1972, Ф. І. Маулер 1983 та ін.) вживано термін *дієприкметник II* (participle II) та терміни: *-ed дієприкметник* (-ed participle) (Д.Крістал 1988, М.Суон 1995); *-ed прикметник* (-ed adjective) (Дж. Елсоп 1993, Л. Г. Александр 1990); *-ed форма* (-ed form) (Дж. Ліч 1991, Р.А.Клоуз 1992) — засвідчені по 6 разів кожний. Помічено тільки одиничне вживання для назви дієприкметника II термінів *-ed дієслівний дієприкметник* (-ed verb participle) (Г. Гетін 1992), *віддієприкметниковий прикметник* (participial adjective) (Ф. І. Маулер 1983), *-ed слово* (-ed word) (Дж. Елсоп 1993).

Практично майже всі лінгвісти оперують не одним, а зразу кількома термінами. Так, наприклад, Л. Г. Александр (1988) використовує в своїй праці зразу сім термінів: *дієприкметник минулого часу* (past participle), *ад'єктивізований дієприкметник минулого часу* (adjectival past participle), *ад'єктивізований дієприкметник на -ed* (adjectival participle in -ed) та ін.. Таких прикладів досить багато. Тільки в 14 джерелах з 50 мовознавці дотримуються єдиного терміна — *дієприкметник минулого часу* (past participle).

Помітно, що й самі лінгвісти відчувають незадоволення від наявності численних і чітко не визначених термінів для цієї дієслівної форми. Серйозної критики та заперечень зазнає, зокрема, найбільш частотний термін *дієприкметник минулого часу*. М. Льюїс (1986), наприклад, називає цей термін “плутаним” (confusing), пояснюючи, що позначувана ним граматична форма використовується також для утворення перфекта теперішнього часу і всіх форм пасиву. Сам автор віддає в цьому випадку перевагу термінам *складена форма* (compound form) або *третья форма дієслова* (the third form). З ним солідаризується В.Л.Каушанська (1973), як і М. Льюїс, заперечуючи термін *дієприкметник минулого часу* і підтримуючи термін *дієприкметник II*. Цієї ж точки зору дотримується і М. Суон: “Дієприкметник теперішнього часу і дієприкметник минулого часу — не дуже гарні терміни: обидві форми можна використати для творення минулого, теперішнього і майбутнього” [10,451].

Ми і далі будемо вживати термін *дієприкметник II* як робочий та найбільш нейтральний.

Другою нерозв'язаною проблемою залишається невизначеність обсягу поняття “дієприкметник II”: чи слід до поняття “дієприкметник II” вводити і складені частини присудка — форми перфекта і пасивного стану — чи обмежитися випадками вживання цієї форми поза складом присудка? Ця проблема представлена, в основному, трьома точками зору.

Окремі англісти, наприклад М. Льюїс, розуміють дієприкметник II досить вузько. На їх думку, це, перш за все, складова частина форми перфекта і пасивного стану (інші вживання цієї форми вони відносять до прикметника): “У більшості випадків ця форма вживається із допоміжним дієсловом” [9:161].

Дещо ширше розуміють дієприкметник II Дж. Ліч і Я. Свартвік, які, крім вищевказаних випадків, відносять до дієприкметника II і вживання цієї форми у так званих “-ed дієприкметникових зворотах” (-ed participle clauses) [8:224], зокрема:

— уживання дієприкметника II у означувальній функції в постпозиції до означуваного слова (The only car yet repaired by that mechanic is mine [8:249]);

— уживання дієприкметника II в обставинній функції, а саме:

a) в обставинах допусту (Though defeated, he remained a popular leader [8:152]);

b) в обставинах часу — саме так функцію цього дієприкметника II визначають автори (Cleared, the site will be very valuable [8:144]);

c) в обставинах умови — теж за визначенням авторів (Cleared, the site would be very valuable [8:144]);

d) в обставинах способу дії (Covered with confusion, she hurriedly left the room [8:194]);

— уживання дієприкметника II в функції відокремлених означень (The castle, abandoned by its owner, was allowed to fall into ruin [8:275]);

— уживання дієприкметника II у складі “об'єктного звороту з дієприкметником” (They found her hidden in a cellar [8:224]);

— уживання дієприкметника II в “абсолютній дієприкметниковій конструкції” (The job finished, we went home straight away [8:194]).

Характерно, що в розділах, присвячених безпосередньо дієприкметнику II, Дж. Ліч та Я. Свартвік не згадують уживань цієї форми в означувальній функції у препозиції до означува-

ного слова. Однак у інших розділах, зокрема в розділах “Прикметники” і “Премодифікатори”, про цю функцію побіжно згадується; наводяться такі приклади: *the escaped prisoner* [8:175]; *He's rented a converted cottage* [8:251]. Отже, позиція авторів щодо вживання дієприкметника II у функції означення в препозиції залишається неясною — незрозуміло, пов'язують автори цю функцію з дієприкметником чи з прикметником.

Точку зору Дж. Ліча й Я. Свартвіка про обсяг дієприкметника II поділяють Е. Уайнер (1987), М. Суон (1994) та ін. Що ж до Е. Уайнера, то, розглядаючи функції дієприкметника I і II в одному розділі, він ілюструє дієприкметник II тільки одним прикладом у функції обставини способу дії (*We both lay there, propped on our elbows*). Неясно висловлюється автор і щодо випадків уживання дієприкметника II в означувальній функції в пре- і постпозиції: “...дієприкметник використовується атрибутивно як прикметник” [6:46].

Інша група англістів, навпаки, виражає сумнів про доцільність віднесення до дієприкметника форми перфекта і пасивного стану. Так, Б. О. Ільїш, зокрема відзначає: “Коли другий дієприкметник є частиною аналітичної форми, він втрачає деякі з своїх характеристик, і, дійсно, ми можемо сумніватися, чи варто йому в цих випадках іменуватися дієприкметником” [2:133]. Можливо, тому в розділі його монографії, присвяченому дієприкметнику II, Б. О. Ільїш обмежується розглядом цієї форми поза складом присудка [2:132-135]. Поділяє погляди Б. О. Ільїша і Н. М. Раєвська. Вона пояснює, що особові форми дієслова протиставляються неособовим тому, що “перші, як відомо, функціонують як предикати, а останні можуть виконувати будь-яку функцію в реченні, за винятком функції присудка” [4:179]. При цьому вона посилається на Б. Стренга, який у понятті “finitude” (бути особовою формою дієслова) бачить “властивість існувати або не існувати, на яку накладають обмеження дві узгоджені між собою категорії особи і числа” [4:179].

Існує ще одна компромісна точка зору про достатньо широкі межі дієприкметника II. З одного боку, дієприкметником II називається складена частина аналітичних форм дієслова, з другого — інші випадки, які функціонують поза складом присудка. При цьому обидва типи дієприкметника існують нібито паралельно (омонімічно) і розглядаються у різних розділах граматики. Перший тип, як правило, розглядається у складі особових форм дієслова — перфекта, стану; другий — виділяється в спеціальний розділ “Дієприкметник II”. Так, Л. С. Бархударов і Д. А. Штелінг вважають, що “дієприкметник I і дієприкметник II лежать в основі всіх аналітичних форм дієслова”; у розділі ж “Непредикативні форми дієслова” є окремий підрозділ, присвячений дієприкметнику II [1:211;229-233]. Цієї точки зору дотримуються Й. М. Берман (1977), І. П. Іванова (1981) та ін. Як бачимо, питання про обсяг дієприкметника II залишається відкритим.

Дослідження дієприкметника II ускладнюється третьою проблемою: **не розв'язано питання про місце цієї форми в системі частин мови.**

Досить поширеною в англійському мовознавстві є думка, що дієприкметник II — окрема частина мови. Слушним і традиційним це твердження вважає Л. Теньер: “Традиційний синтаксис розрізняє десять класів слів, названих частинами мови і виявлених у більшості мов: артикль, іменник (ім'я), прикметник, займенник, дієслово, дієприкметник, прислівник, прийменник, сполучник і вигук” [5:62]. Але Б. Є. Зернов (1986) свідчить, що цієї точки зору дотримуються тільки деякі англійські граматисти — У. Буллокар, Ч. Бутлер і Б. Джонсон.

Більшість граматистів (Ю. О. Жлуктенко 1960, К. М. Качалова 1964 та ін.) відносять дієприкметник II до дієслова, розглядаючи його у складі неособових дієслівних форм. Але, в принципі дотримуючись цієї тези, лінгвісти розходяться у твердженнях про ступінь “пов'язаності” дієприкметника II з дієсловом.

Б. О. Ільїш, наприклад, вважає дієприкметник II власне дієслівною формою. Свідчення цього — термін “іменні функції” щодо дієприкметника II він взагалі не вживає. Випадки-приклади, де ці функції все ж виявляються (*written work*, *devoted friend*), він називає “ад'єктивізованими”, тобто такими, що перейшли до розряду прикметників [2:132-134].

Значна група англістів вважає дієприкметник II формою, яка вміщує у собі й дієслівні, й іменні риси (В. Л. Каушанська 1973, М. Суон 1995 та ін.). Так, наприклад, визначаючи дієприкметник II, Н. О. Кобріна (1985) називає його неособовою формою дієслова з дієслівними та ад'єктивними рисами. В. Л. Каушанська вказує, що дієприкметник II має вербальний та ад'єктивний або адвербіальний характер. Подібну точку зору висловлює і Л. С. Маркова (1972), яка відзначає, що дієприкметник має ознаки дієслова, прикметника й прислівника.

Думку, що дієприкметник II тісніше “пов’язаний” з прикметником, ніж з дієсловом, висловлює В. Я. Плоткін: “У цілому, комбінаторні властивості дієприкметника II ближчі до *ад’сктивних*, ніж до дієслівних”, і називає його утворенням, що виходить з поля дієслова і тяжіє до поля прикметника [3:107-108]. Такої самої думки дотримуються Л. С. Бархударов і Д. А. Штелінг (1963), визначаючи місце дієприкметника II на “периферії дієслівної системи”. Про те, що дієприкметник II знаходиться на периферії дієслова, пише і О. І. Бродович (1983).

Досить поширеною, особливо в зарубіжному мовознавстві, є точка зору, згідно з якою дієприкметник II розподіляється поміж двома частинами мови: одна частина вживань цієї форми відноситься до прикметника, інша — до дієслова. Прикладом такого підходу може служити класифікація частин мови Г. Суїта (1985). Таку ж позицію щодо дієприкметника II займають Дж. Ліч і Я. Свартвік (1983). Випадки вживання форми дієприкметника II у складі перфекта, пасиву й «-ed дієприкметникових зворотів» (-ed participle clauses) вони відносять до дієслова, останні ж випадки розглядають у складі прикметника. Дж. Еллсоп (1993), на відміну від вищезгаданих лінгвістів, зараховує до прикметника більшу частину вживань дієприкметника II. Про це свідчить спеціальний підрозділ “Дієприкметники” у розділі “Прикметники”. До дієслова ж включено лише складені частини форм перфекта і пасивного стану, а також дієприкметник II у складі дієслівного “зразка” “Pattern Vt + Obj + Past Participle”.

У зарубіжній лінгвістиці часто можна натрапити на висловлювання типу “дієприкметник (дієслово), що функціонує (використовується) як прикметник” (Дж. Еллсоп 1993, Л. Г. Александр 1988 та ін.). Поряд трапляються й фрази “дієприкметник — віддієслівний прикметник” (А. Дж. Тейлор 1990), “дієприкметник — модифікатор підмета, додатка і комплемента”, “дієприкметник, уживаний як прислівник” (Х. Харрісон 1963). А. Дж. Тейлор, зокрема, пише: “Дієприкметники — віддієслівні прикметники, інакше кажучи, це прикметники, утворені від дієслів” [34:58]. Особливо показове в цьому плані спостереження Дж. Еллсопа: “За прикметниками на -ed часто іде *by*, особливо, якщо -ed слово може виступати як віддієслівний дієприкметник минулого часу” [7,87]. У цих і подібних висловлюваннях щодо аналізованої форми, як бачимо, використовується взаємозаперечна термінологія (прикметник//прислівник//дієслово). Такий підхід суперечить законам логіки і робить позицію мовознавців ще заплутанішою. Очевидно, що у англістів є великі труднощі при визначенні статусу дієприкметника II як частини мови і ця проблема залишається дискусійною.

Слід зазначити, розв’язання потребують і питання про граматичне значення дієприкметника II, питання про місце дієприкметника II в системі неособових форм дієслова, питання, пов’язані з особливостями функціонування цієї форми тощо.

1. Бархударов Л. С., Штелінг Д. А. Грамматика английского языка. — М., 1963.
2. Ильиш Б. А. Строй современного английского языка. — Л., 1971.
3. Плоткин В. Я. Грамматические системы в английском языке. — Кишинев, 1975.
4. Расвська Н. М. Теоретична граматики сучасної англійської мови. — К., 1967.
5. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса. — М., 1988.
6. Уайнер Е. Английский язык: произношение, грамматика, словоупотребление. — М., 1987.
7. Allsop G. Student's English Grammar. — London, 1993.
8. Leech G., Svartvik J. A Communicative Grammar of English. — М., 1983.
9. Lewis M. The English Verb: an exploration of structure and meaning. — London, 1986.
10. Swan M. Practical English Usage. — Oxford, 1994.
11. Taylor A. J. Chambers English Grammar. — Edinburgh, 1990.